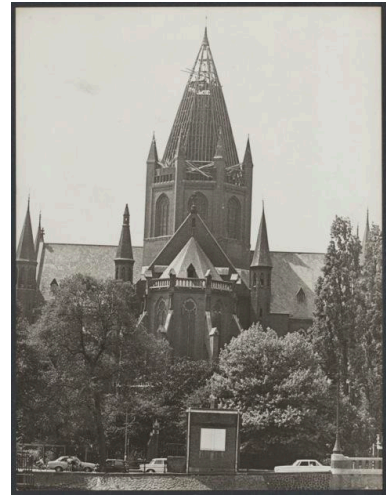

1960 Sint Willibrorduskerk - zicht op orgel. Te zien boven de speeltafel is **Albert Theonies** (1887-1959). Hij was de opvolger van Jan Nieland. [Bron: Amsterdam Cultuur Historische Vereniging - <https://amsterdamhv.nl/>]

Afscheid van een orgel en een kerk
door A. J. KLEI

Afscheid nemen van het Willibrordusorgel

A.J. (Bert) Klei (1924-2008) was veertig jaar journalist bij dagblad Trouw en voor het grootste deel als 'chef kerk'. Klei volgde nauwkeurig de ontwikkelingen rondom de Sint Willibrordus buiten de Veste en zijn orgels. Zijn liefde voor de kerken van Pierre Cuypers (1881-1889), voor orgelmuziek, vooral voor het orgelbespelingen van de organist Thijs Kramer op zondagavonden.

Klei haalt herinneringen op in zijn verslag: "De zondagavonduren van een jaar of zes geleden herinner ik me erg goed. Thijs Kramer speelde Franck in de Sint Willibrordus buiten Veste, direct na het lof, en gretig kwamen daar de Amsterdamse orgelliefhebbers, zó van de drukke Ceintuurbaan in de lage, hoge en schemerige ruimte, waar vaak de wierookgeur hing. Moeiteloos stroomden uit het verre orgel de klanken, licht en zilverig, warm en bruinetint ... heerlijk! Ik had een vast hoekplaatsje gekozen en zag bekenden binnenkomen: een gereformeerde dominee, z'n togakoffertje nog in de hand (hij had 'buiten' gepreekt), een juffrouw die ook altijd naar de concerten in de Oude Kerk ging, een jongen die vlijtig de muziek meelas."

Op zo'n orgeluur kon je dromen, dat je in een Parijse kerk zat. Geen erg boze droom, want de Ceintuurbaan in Amsterdam heeft iets Boulevard Montparnasse-achtigs en je hoorde tenslotte tongwerken die via speciale invoerbepalingen recht uit Parijs naar het grote Willibrordus-orgel gingen. Dat van de die tongwerken en die ...rechten weet ik uit een klein boekje van Piet Visser, dat je cadeau krijgt bij de Gedenkplaat Sint Willibrordus Orgel Amsterdam*). Maar voordat ik wat over die grammofoonplaat en dat boekje zeg, sla ik over het gedenken.

We gaan de Willibrordus buiten de veste afbreken (in de plaats daarvan ligt Amsterdam het zoveelste bankgebouw, afschuwelijk eigenlijk), en wat er met het orgel gebeuren moet weet nog niemand. De Willibrordus is één van de drie kerken, die de grote Cuypers in Amsterdam bouwde. Eerlijk gezegd, niet de mooiste van de drie. Dat was naar mijn smaak de Magdalenakerk in de Spaarndammerbuurt, die al afgebroken is - en ik kijk, als ik eens met trein richting Haarlem ga of kom, spijtig naar de lege plek. De Vondelkerk blijft gelukkig.

Je kunt je natuurlijk afvragen of je liefde voor neo-gotische kerken (want we komen toch bij Cuypers vandaan), het een gevolg is van 't feit, dat we vandaag genoodzaakt zijn ze af te breken: ze zijn even bouwvallig als onregelmatig geworden, - en ze hebben iets aandoenlijks in hun verlepte glorie...

... Om op de Willibrordus buiten de veste terug te komen, 't is niet Cuypers fraaiste bouwwerk, maar het is er allemaal in sterke mate: die bereidheid tot geldelijke offers, het besef van de eminentie die het kerkgebouw toekomt. In 'Honderd jaar kerkbouw in Nederland' schreef B. Reith: «... de Sint Willibrordus buiten de veste. Inderdaad buiten de veste, in een drassig weiland, stond omstreeks 1850 het houten noodkerkje, slechts bereikbaar langs een plank over de sloot. In dat schuurachtige geval droomde pastoor Wubbe een stoute toekomstdroom: de geweldige uitgroei van Amsterdam, die hij voorzag, op te vangen in een enorm en triomfantelijk godshuis, weids als een kathedraal, als waardig symbool van vernieuwd katholiek leven in Nederland, in de hoofdstad geplant. De pastoor kocht de grond en opende besprekingen met Cuypers Het gedurfde plan van pastoor Wubbe riep in Cuypers ogenblikkelijk het visioen op van de kerk van zijn leven: een fantastisch bouwwerk met vele torens, als kaarsen op een kandelaar ontstoken tot Gods eer.

En dat in Nederland, in 1857! De antipaapse storm over het herstel der hiërarchie was nog nauwelijks geluwd de Aprilbeweging van 1853 lag nog vers in het geheugen en de katholieken waren hun schuilkerken nog amper ontgroeid. Voorzichtige leiders maanden nog steeds tot bescheidenheid teneinde geen andersdenkenden te prikkelen. Maar pastoor Wubbe en architect Cuypers waren samen een heel leger waard..'

A.J. (Bert) Klei (1924-2008) - © Onderweg/Nicolaas Klei/www.mijnorgelzoektocht.nl]

In 1871 pas kan met de bouw begonnen worden. Soms moet men de werkzaamheden stopzetten, want dan is het geld op. Pas in 1899 is de kerk over haar volle lengte voltooid, maar de torens ontbreken. Zij zijn er niet gekomen, alleen de middentoren, pas in 1924. (en met als architect Cuypers' kleinzoon, die ook Pierre Cuypers heet). De overige zes die Cuypers in zijn eerste ontwerp had vastgelegd, zullen er ook nooit komen...

Geldelijke offers: voor de kerk en voor hét orgel. In 1890 is het bescheiden orgel klaar, waarvoor de Amsterdamse orgelbouwerij Adema opdracht had gekregen. In 1904 wordt het uitgebreid, maar deze grote kerk vraagt om een veel groter orgel. Er is een orgelspaarfonds, men vist net achter het net als het Cavaillé-Coll-orgel uit het Paleis voor Volksvlijt te koop is (Haarlem is sneller met een aanbod) en het besluit valt: er moet een nieuw orgel komen.

Het orgelcomité geeft orgelbouwer Jozef Adema opdracht tot het bouwen van wat moet worden Nederlands grootste orgel: een dubbel-orgel op westkoor en zuidkoor, dat door middel van een veeladerige elektrische kabel vanaf de hoofdspeeltafel gelijktijdig bespeeld zal kunnen worden, een orgel met in totaal 74 registers op vier klavieren en een vrij pedaal.

Net als de kerk wordt het orgel in fasen gebouwd, het orgelspaarfonds is nimmer overbodig. In 1923 wordt het eerste stuk van het grote orgel ingespeeld, een jaar later wordt een aantal tongwerken geplaatst, in 1926 komt het front (cadeau van een parochiaan), in 1943 volgt Hubert Schreurs zijn oom Adema op, in 1944 worden weer enkele registers geplaatst, in 1946 is er een aanzienlijke uitbreiding, in 1949 worden de al genoemde Parijse tongwerken ingebouwd... en wat nog komen moet zijn twee grote registers, de beide 32', plus de kabelverbinding. Ze zullen er, net als de zes torens van de kerk nooit komen...

De gegevens over het orgel haal ik uit het in 't begin van dit verhaal gesignaleerde boekje van Piet Visser, dat enigszins apologetisch van toon is: denk er aan, zeg geen kwaad van 't rijke roomse leven, want dat leverde ons de Willibrordus compleet met orgel op; en zeg niet dat het grote Willibrordus-orgel 'maar' een romantisch orgel is. Piet Visser heeft helemaal 'gelijk, met de kerk en met het orgel.

De kerk... die heeft er - goed, zonder al die torens - toch maar gestaan al die jaren: indrukwekkend, van buiten door haar trotse afmetingen, van binnen door haar grandioze ruimtewerking.

Het orgel... en liever dan een relaas te geven over zijn bijzondere klankkwaliteiten - en die zijn bijzonder - verwijs ik naar de grammofoonplaat, waarop Thijs Kramer werken speelt van: Jan Nieland (de eerste organist van het gróte Willibrordus-orgel; hij schreef zijn Marche Triomphale voor dit instrument), César Franck (Noël en Maestoso uit „ Organiste'), Gigout (Toccat) en Reubke (Sonate; der 94. Psalm). Hij begeleidt Martha Zandvliet als zij - heel mooi van uitdrukking - Panis Angelicus en La Procession van Franck zingt.

In dit naar mijn oordeel goed uitgekende programma komen alle schitterende eigenschappen van dit Fransgeoriënteerde orgel goed naar voren. Neem nu Reubke's 'hemel-, hel- en orgelbestormende stuk' (deze aanduiding op de hoes is van Thijs Kramer), dat zo gauw kan vragen om de aanduiding: veel lawaai en weinig wol. Hier komt Reubke tot z'n recht en ik moet zeggen dat ik me al bijna gewonnen heb gegeven. Overigens spelen hierbij niet alleen de hoedanigheden van het orgel, maar ook die van de virtuoze organist mee!

Héél prettig is dat Thijs Kramer in zijn verhaal op de hoes (die ook een foto van speeltafel en de dispositie van het orgel geeft) ook iets zegt van de registers die hij gebruikt. Deze hoes-tekst steekt wel bijzonder gunstig af bij veel snorkende praat die je elders tegenkomt. Maar je vind geen woord over de organist zelf. Waarom niet? 'Niet belangrijk', zei Thijs Kramer, toen ik het hem vroeg. Wèl belangrijk, dunkt me, en daarom: Thijs Kramer is nu 29 jaar en organist-dirigent in Leiden, in de Petruskerk. Overigens is het Willibrordus-orgel naar zijn gevoel nog 'zijn' orgel.

't Is vurig te hopen dat er een passende plaats voor dit verrukkelijke orgel gevonden wordt. Waar? Het zal wel niet kunnen in een nieuwe- roomskatholieke kerk, want die zien er al net zo verknijpt uit als moderne protestantse kerken. Wat dit betreft, we zijn natuurlijk allemaal blij met de vernieuwingen en zo bij Rome, maar als ik soms een stil ogenblik vind in zo'n halfduistere neo-gotische ruimte, compleet met een zoetige beeldengalerij, kan ik als protestant een beetje heimwee hebben naar rijk rooms leven. Zo zie je maar waar de komende afbraak van de Sint Willibrordus buiten de veste een mens brengen kan!

[Bron : Trouw 09-03-1968] / © www.mijnorgelzoektocht.nl]